FOTO: EDIJS PALENS/LETA

Zeltītie Rīgas sargi

"Rīgas torņu galos zelta gaiļi sēž," dzied bērni. Nevis krusts, bet tieši gailis rotā senākās Rīgas baznīcas – Doma, Svētā Pētera, Svētā Jāņa un Svētā Jēkaba. Kādreiz gailis ļaudis modināja no rītiem, bet tagad atgādina par garīgu modrību.

EVIJA HAUKA

Simt gadu augšā varēs nekāpt, saka AS *Būvuzņēmums Restaurators* valdes priekšsēdētājs Mareks Mamajs. Pērnruden uzņēmumā restaurētais Rīgas Doma gailis, svaigi apzeltīts un spodrs, atkal spīd torņa galā, tāpēc deviņdesmit metru augstajā smailē patiesi vēl ilgi varēs nekāpt. "Tas bija viens no emocionāli spēcīgākajiem darbiem – kas zina, kad vēl kāds gailim pieskarsies," par visiem vējiem pakļauto vara putnu saka vadītājs, kura uzņēmuma restaurēto darbu sarakstā ir teju visi ievērojamākie Rīgas kultūrvēsturiskie objekti.

FOTO: NO AS *BŪVUZŅĒMUMS RESTAURATORS* ARHĪVA

Mareks Mamajs deviņdesmit metru augstajā Rīgas Doma baznīcas smailē mirkli pirms zelta gaiļa nolaišanas, lai to restaurētu.

Senie kristieši uzskatīja, ka gailis modri sargā no visa ļaunā un ar savu rīta dziesmu aizbiedē nelabo.

Baznīcu un restaurācijas zelta gads

Vecākajā un tradīcijām bagātīgākajā mākslinieciskās restaurācijas uzņēmumā Latvijā strādā cilvēki, kas, tā teikt, Rīgas gaiļus vaigā skatījuši, jo tieši šeit atjaunoti dižākie Rīgas torņu putni. AS *Būvuzņēmums Restaurators* ir 1951. gadā izveidoto zinātniskās restaurācijas ražošanas darbnīcu tiešais mantinieks, kas vairāk nekā pusgadsimtu mājo gleznainajā Pārdaugavā – Jelgavas ielā. Padomju laikos būvētās standarta ēkas šķiet aizkavējušās atmiņās par sociālistisko pagātni. Senilo gaisotni kliedē uzņēmuma vadītājs Mareks Mamajs, kura vadībā ap simt cilvēku turpina zinātniskās restaurēšanas un celtniecības praksi, kas sākās tieši pirms sešdesmit pieciem gadiem (25. maijā būs lielā jubileja).

Pēc izglītības būdams ekonomists, Mareks pirms desmit gadiem ieradās uzņēmumā, lai uzlabotu vadības stilu un sakārtotu uzņēmuma struktūru. Nepagāja ilgs laiks, kad restaurācijas procesu neatkārtojamība un vēstures maģija savā varā pārņēma arī jauno uzņēmējdarbības vadības speciālistu. Ne velti daudzi darbinieki uzņēmumā strādā gadu desmitiem. Mareks uzsver, ka kopš pirmsākumiem uzņēmumā akcents likts uz zinātniskumu. Līdz pat astoņdesmito gadu beigām visi Latvijas restauratori strādāja tieši šeit. Pēc neatkarības atgūšanas Zinātniskās restaurēšanas pārvalde kļuva par privātu akciju sabiedrību. "Tikai pēdējos divus gadus es tā pa īstam sāku saprast restaurācijas darba specifiku. Nekad nav divu vienādu projektu – jo sarežģītāk, jo mums interesantāk," stāsta Mareks. 2015. gadu uzņēmumā dēvē par baznīcu un restaurācijas zelta gadu gan tiešā, gan pārnestā nozīmē. Paveiktā sarakstā ir Svētā Ņevas Aleksandra baznīca, Katlakalna baznīca, Vecās Ģertrūdes baznīcas krustapuķes, Rīgas Doma kapelas, Rīgas pils baltās zāles dekori (restaurācija un zeltīšana 63,83 kvadrātmetru platībā), vēsturisko skursteņu un kāpņu telpas marmorējums, preses centra fasāde, Cīruļa metāla

Lēnām un uzmanīgi, industriālo alpīnistu pavadīts, viens no Rīgas simboliem nolaižas uz zemes.

FOTO: NO AS *BŪVUZŅĒMUMS RESTAURATORS* ARHĪVA

Tā gadās ļoti reti, ka viens cilvēks divas reizes mūžā redz zemē noceltu Rīgas Doma gaili, jo iepriekšējais smailē nosēdēja četrus gadsimtus.

Kalējs Pēters Koroļs Rīgas gaiļu vēsturi ir gan redzējis, gan radījis.

FOTO: AIGARS HIBNERIS

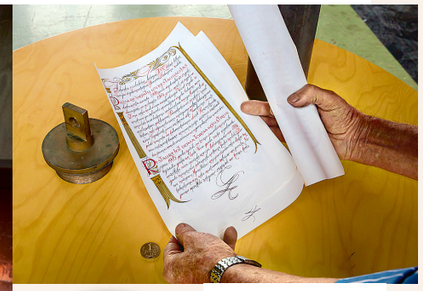

Kopā ar padomju laiku stilā ieturētu vēstījumu nākamajām paaudzēm kapsulā atradās arī rublis.

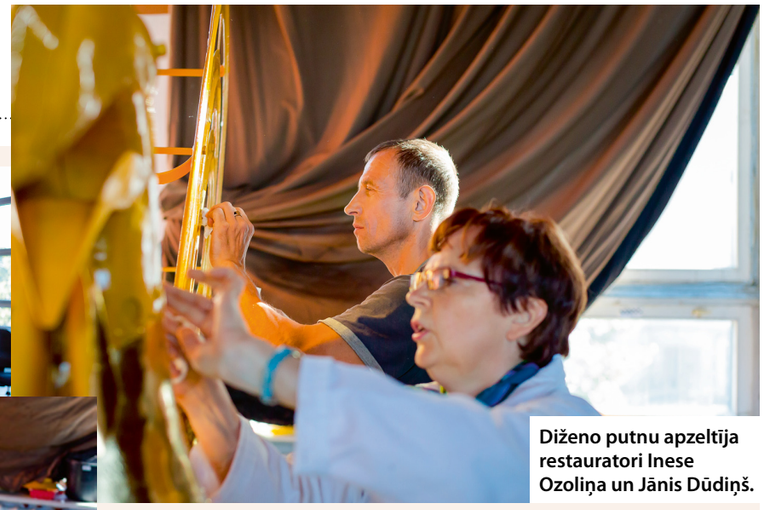

Diženo putnu apzeltīja restauratori Inese Ozoliņa un Jānis Dūdiņš.

Gaili un lodi pārklāja ar 24 karātu torņa zelta lapiņām. Kopumā tika apzeltīti septiņpadsmit kvadrātmetri.

AS Būvuzņēmums Restaurators valdes priekšsēdētājs Mareks Mamajs (no kreisās), SIA *Arčers* valdes priekšsēdētājs Armands Garkāns un Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags neilgi pirms atjaunotā gaiļa atgriešanās tornī. SIA *Arčers* finansēja gaiļa un lodes restaurāciju.

kaluma vārti, Tetera nama (Stūra mājas) fasāde un, protams, Rīgas Doma gailis un lode.

Leģendas par zelta gaili

Cauršauts, liesmu apkvēpis, vēja izmocīts, jūkošs un brūkošs, četrsimt gadu pēc tupēšanas torņa galā, 1985. gadā gailis beidzot nosēdās uz zemes. Tolaik četrdesmit trīs gadus vecais kalējs Pēters Koroļs ar kolēģi Viktoru Slabkovski pēc skicēm divu mēnešu laikā izgatavoja metru septiņdesmit piecus centimetrus augstu un divarpus metru garu gaili. Skatījās un priecājās: kā izlieta vecā gaiļa kopija! Ap Ziemassvētkiem alpīnisti jaunajam vara skaistulim palīdzēja uzlaisties dievnama smailē. Nelaime tikai tāda, ka gailis atsitās pret sienu un ieguva dažas buktes.

2014. gadā sāka Doma katedrāles restaurāciju, bet gaili atjaunot nebija paredzēts. Tomēr, kad būvnieki ieraudzīja, cik nosmulēts ir Rīgas simbols, SIA *Arčers* nolēma to restaurēt par saviem līdzekļiem. Putni ar asajiem nagiem smailē sēdošajam gailim bija pamatīgi noskrāpējuši zeltījumu. Izmantojot iespēju pa sastatnēm piekļūt torņa smailei, astoņdesmit sešus kilogramus smagais gailis tika nolaists zemē un pārvests uz vietu, kur pirms trīsdesmit gadiem bija nācis pasaulē. "Esmu sava priekšteča 1595. g. dzimušā, 1666. g. uzpostā, 1776. g. ugunī apzeltītā Doma torņa gaiļa kopija. Mani izgatavoja 1985. g. Latvijas PSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas pārvaldes darbnīcās meistari Viktors Slabkovskis un Pēters Koroļs, bet ar lapiņu zeltu divreiz pārklāja zeltītāji Jāņa Sodnaka vadībā." Tā rakstīts gaiļa sekstē iekaltajā tekstā.

Doma gaili sagaidīja sirms vīrs – Pēters Koroļs – tas pats, kurš pirms daudziem gadiem bija izkalis gaiļa vēsturisko kopiju. "Tāda atkalredzēšanās! Nemaz nebiju domājis, ka vēlreiz noglaudīšu gaili," sacīja meistars. Viņš ar prieku iztaisnoja salocīto asti un izlīdzināja iespiedumus putna sānos. Tā gadās ļoti reti, ka viens cilvēks divas reizes mūžā redz zemē noceltu Rīgas Doma gaili, jo iepriekšējais smailē nosēdēja četrus gadsimtus. Pēters Koroļs atvēra lodē, uz kuras sēž gailis, ievietoto kapsulu ar vēstījumu nākamajām paaudzēm un izņēma vienu metāla rubli, dodot vietu jaunam vēstījumam un 1 lata sudraba monētai, kas izlaista par godu Rīgas Doma 800 gadu jubilejai.

Kāpēc baznīcu smailēs parādījās gaiļi, tā īsti neviens nezina, bet leģendas ir vairākas, saka Mareks Mamajs. Rīgas Doma galā gailis nonāca, kad 1595. gadā tika uzcelts jaunais Doma tornis ar piramidālu smaili. 1775. gadā Rīgas rāte lika nojaukt torņa smaili un uzcelt jaunu – pašreiz redzamo – barokālo torņa nobeigumu. Domam tika piebūvēta altāra apsīda, un deviņdesmit metru augstais tornis ieguva savu tagadējo formu. Šajā laikā torņa gailis ieguva jaunu zeltījumu. Vēsturiskais putns ir izstādīts Krustejā. Gadsimtu pirms Rīgas Doma – 1491. gadā – pirmais vara putns uzlaidās Svētā Pētera baznīcas tornī. To gaili nogāza divreiz – 1538. un 1576. gadā. Pēc diviem gadiem tornī uzlika otro gaili.

Kad kārtējo reizi atjaunoja nelaimju vajāto Pēterbaznīcas torni, tika iedibināta tradīcija – meistars sēžas gaiļa mugurā, iztukšo šampanieša glāzi un met to zemē. Cik lauskās glāze saplīst, tik gadu tornis turēsies. 1746. gadā būvmeistara Johana Vilberna mestais kauss iekrita siena vezumā un nesaplīsa, tomēr tornis nostāvēja divsimt gadu līdz Otrajam pasaules karam, kad tas nodega tieši Pēterdienā. Septīto, 1970. gadā izgatavoto gaili restaurēja un atpakaļ 123 metru augstajā Pēterbaznīcas spicē uzcēla 2009. gadā. Svētā Jāņa baznīcas smailē bumbu un gaili 1680. gada 5. maijā uzstādīja Strasbūras būvmeistars Ruperts Bindenšū. Arī Svētā Jēkaba Romas katoļu katedrāles galu rotā spožs mājputns.

Senie kristieši uzskatīja, ka gailis modri sargā no visa ļaunā un ar savu rīta dziesmu aizbiedē nelabo. Savukārt pirms gaiļa dziesmas pasaule ir sapinusies ļaunuma valgos. Jēzus pareģoja mācekļiem: "Pirms gailis trešo reizi dziedās, jūs mani trīsreiz aizliegsiet." Tāpēc gailis jāpaceļ pēc iespējas augstāk, lai viņa balsi visi sadzirdētu. "Senos laikos cilvēki bija praktiski," prāto Mareks. Zelta gailim torņa galā bija īpaša loma cilvēku dzīvē, jo tas kalpoja kā vēja rādītājs. "Gailim viena puse bija apzeltīta, otra melna. Ja uz tirgus laukumu bija pavērsta zelta puse, visiem bija skaidrs, ka vējš ir labvēlīgs, lai Daugavā ienāktu buru kuģi, un tas savukārt nozīmēja, ka tirgus būs. Ja gailis tirgus placim bija pavērsis melno sānu, visi zināja, ka vējš pūš pretējā virzienā, tāpēc kuģi ar precēm Daugavā netiek. Tātad gailis rādīja, kāda būs ekonomikas attīstība tuvākajās dienās." Leģendu par gaiļa apzeltīto un melno sānu apšauba Doma atjaunošanas vadītājs Ronalds Lūsis. "Gailim vienmēr zeltīja abas puses, tikai vienu pusi klāja netīrumi, tāpēc tā vairs nespīdēja," paskaidro eksperts.

FOTO: JĀNIS RIŅĶIS, AS *BŪVUZŅĒMUMS RESTAURATORS*

Virs Rīgas jumtiem

Pagājušajā rudenī, nonācis saudzīgās rokās, Rīgas doma gailis tika pie SPA procedūrām. Sākumā to notīrīja ar putekļu sūcēju un mīkstu, spalvainu suku. Tad gaiļa un lodes virsmu mazgāja ar siltā, destilētā ūdenī izšķīdinātām bērnu ziepēm. Īpaši bojātās vietas meistari attīrīja ar etilspirta un destilēta ūdens sastāvu. Nu gailis bija tīrs un možs – gatavs spodrināt spalvas ar jaunu zeltījumu. Tikmēr uz lodes restauratori atrada vēsturisko gravējumu no 1776. gada. Lai gan tas

nebija pilnībā nolasāms, noprotams, ka autora vārds ir Ketermans. Vēsturisko lodi klāja galvaniskais zeltījums – daudz dārgāks par to, ko izmanto mūsdienās, un atšķirīgs no vēlākā – astoņdesmito gadu – gaiļa zeltījuma, kas izpildīts eļļas zeltījuma tehnikā. Arī tagad izmanto to pašu metodi. Gaili un lodi pārklāja ar Vācijā ražotām 24 karātu torņa zelta lapiņām. Šis zelts ir nedaudz biezāks nekā interjeram paredzētais un tika izmantots tāpēc, ka āra apstākļos vide ir samērā agresīva. "Kopumā tika apzeltīti septiņpadsmit kvadrātmetri," paskaidro Mareks Mamajs. "Zelts ir unikāls, ilgmūžīgs materiāls, nemaina konsistenci un spīd gadiem atšķirībā, piemēram no sudraba, kas oksidējas un apsūbē."

Ar zelta filozofiju ir saistīts stāsts par Kuveitas pili, kuru Mareks apmeklēja pirms diviem gadiem. Kopš 1991. gada janvārī Kuveitu no agresīvās kaimiņzemes Irākas gūsta atbrīvoja ASV un Lielbritānijas karaspēks, ar naftas atradnēm un dabasgāzi bagātā valsts bēdas nepazīst. Kuveitas līderi brāļojas ar amerikāņiem, kurus interesē nelielās valsts izcilie dabas resursi. Neraugoties uz karadarbību, kas risinās visapkārt, Kuveitā dzīve rit mierīgi un pārticīgi. 1956. gadā būvētā pils deviņdesmitajos bija cietusi no irākiešu raķetēm. Īpašnieks gribēja to atjaunot, bet Kuveitā neviens ar restaurēšanu nenodarbojas, tāpēc tika pieaicināti eksperti no citām valstīm. Ātriju – slēgtu iekšpagalmu vai zāli ar stiklotiem griestiem – apjoza sarkanas stikla mozaīkas. Kad Mareks ar kolēģiem sāka pētīt flīzes, izrādījās, ka to iekšpusē ir zelta pārklājums. "Viņiem nevajag, lai visi redzētu zelta sienas, pietiek ar to, ka īpašnieks zina, no kāda materiāla ir viņa pils. Zelts – tā ir īpaša sajūta!"

Pagājušajā vasarā, kad tika pieņemts lēmums restaurēt Rīgas Doma gaili, Mareks uzkāpa pašā baznīcas smailē – no vienas puses, "lai novērtētu procesus un lietu stāvokli", no otras, aiz ziņkāres, unikālās iespējas vilināts. "Bijība," vienā vārdā sajūtu tur augšā raksturo uzņēmuma vadītājs. "Sastatņu sistēma ir droša. Strādājot augstumā, jābaidās tikai no savas muļķības. Jā, augšā uz mirkli tu iegūsti atrautības no zemes sajūtu. Ikdienā mums nav daudz iespēju atrasties tik tuvu debesīm, jo dzīvojamās telpas atrodas ne augstāk par divpadsmito stāvu. Laiks tur augšā man pagāja nevis pārdomās par augstumu, bet pētot, kāda izskatās Rīga. No augšas uz pilsētu paveras pavisam cita aina – redzami dažāda slīpuma jumti un ielu fragmenti. Skats būtu labāks, ja arhitekti vairāk domātu par to, lai Rīga no putna lidojuma izskatītos viendabīga. Puse Anglijas ir būvēta no ķieģeļiem vienā tonī, arī jumti ir vienāda slīpuma. Rīgā valda liela jumtu daudzveidība. Labākiem saimniekiem arī jumts spožāks, citiem aprūsējis, vēl kādai mājai sabrucis skurstenis. Rīgas jumti parāda valsts stāvokli – arī starp jumtiem nav vienlīdzības. Plakanu jumtu, ko apdzīvot hipsteriem, mums tikpat kā nav. Ir balkoni un terases, bet jumti būvēti slīpi, lai uz tiem nekrājas sniegs."

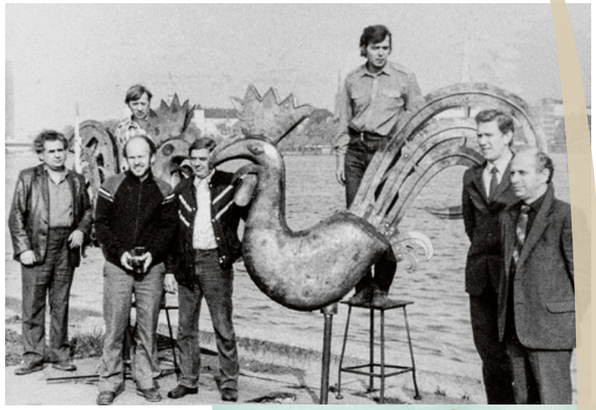

Rīgas gaiļa izgatavotāji Pēters Koroļs un Viktors Slabkovskis kopā ar kolēģiem 1985. gadā Daugavas krastā ar tikko pabeigto vara putnu.

Cauršauts, liesmu apkvēpis, vēja izmocīts, jūkošs un brūkošs, četrsimt gadu pēc tupēšanas torņa galā, 1985. gadā gailis beidzot nosēdās uz zemes.

Iededziet gaismas, atsedziet logus!

Mareks Mamajs ir viens no tiem retajiem, kas, ejot pa Rīgu, skatienu vērš augšup. "Centra ēkām ir skaistas dzegas, balkoni, dekori, kas neskarti saglabājušies no 19. gadsimta. Laikā, kad nebija vienotas idejas, kā Rīgai attīstīties, parādījās jauni logi un piebūves. Kā nu katrs mācēja, tā būvēja." Tomēr nav nekā skumjāka par tukšām mājām, un Rīgas centrā tādu ir daudz – pēc tukšo ēku portāla datiem, ap trīssimt piecdesmit. Dažus desmitus metru no sapucētiem puduriem stāv ar zaļiem līķautiem apklāti milži, kas garāmgājējos raugās aklām logu acīm, un greizas, ar grafiti aprakstītas koka mājeles. Urbānie sērdieniši gaida savu stundu.

"Nav jau slikti, ka attīstās perifērija. Jāsaglabā viss, kas ir unikāls, – koka Rīga Torņakalnā un Āgenskalnā, bet dažas koka mājas Miera un Matīsa ielā... Tās liek pilsētai stagnēt. Kāpēc gan nevarētu definēt interesantus noteikumus un vietā radīt brīnumu, nevis stikla konstrukciju ēkas. Koka ēkas Rīgas centrā tika būvētas kā pagaidu variants, kur dzīvot strādniekiem un saimniekiem, kamēr tiek būvēta mūra ēka. Pēc tam koka mājas nojauca, bet daži to nepaguva izdarīt, un tā nu tās stāv," savu viedokli par koka ēkām pauž Mareks.

"Ja saprātīgi iegulda mūra ēkās, tās saglabājas gadsimtus. Komunālajos dzīvokļos joprojām atrodamas pērles, lai gan deviņdesmitajos gados izslimojām eiroremonta kaiti ar riģipsi. Parīzieši vakaros iededz gaismu un atsedz logus, lai gājēji var ieraudzīt skaistos sienu un griestu dekorus. Arī rīdziniekiem tā vajadzētu," aicina Mareks. 1. septembrī apciemojot Rīgas celtniecības koledžu, restaurācijas uzņēmuma vadītājs pa pusei jokodams ieteica domāt par jaunas programmas atvēršanu. "Nepaies ilgs laiks, kad vajadzēs restaurēt stikla paketes un metāla konstrukcijas. Tas, ko tagad būvējam, sāks brukt jau pēc piecdesmit gadiem." Nacionālās bibliotēkas ēkai viņš prognozē līdzīgu likteni kā *Latvijas Televīzijas* augstceltnei, kurā zēģelē vējš. Kā pozitīvu mūsdienu arhitektūras paraugu viņš min par ananasu iesaukto sarkano ķieģeļu jaunbūvi Skārņu ielā 11 blakus Pēterbaznīcai. "Tagad vispār kāds reti būvē no ķieģeļiem," viņš piebilst.

Sešdesmit gadu kalēja smēdē

AS *Būvuzņēmums Restaurators* vecākais darbinieks ir Pēters Koroļs. Kad 1958. gadā kalējs viņu paņēma par mācekli, Pēteram bija tikai sešpadsmit. Tagad vīram ir septiņdesmit četri, un savā jomā zinošāku par viņu tuvējā apkaimē neatrast. Mainījās iekārtas, valdības un uzņēmuma vadītāji, bet labs kalējs visiem bija zelta vērtē. Tā nu Pēters uzņēmumā ir nostrādājis gandrīz sešdesmit gadu. Viņš zibens ātrumā iekurina smēdi, nokaitē dzelzi un tver pēc āmura. Dzelzs spieķis piesarkst un vecā vīra rokās kļūst padevīgs kā māls. Meistars to veikli saskrullē vairākos apļos. Viņš labi zina, kā jāizdarās žurnālistu priekšā, jo LPSR laikos te visādi no pašas Maskavas brauca.

"Kur tas laiks," Pēters smiedams met ar roku, kad taujāju par gaiļa radīšanu 1985. gadā. Viņš atceras, kā no vecā gaiļa tika izņemta kapsula ar vēstījumu vācu valodā, ko grāmatvede iztulkoja un nogādāja drošā vietā. Lodē zem jaunā putna ielika citu, skaistā rokrakstā rakstītu vēstījumu. Vienā vietā rakstītājs pie vārda "Latvija" bija piemirsis uzrakstīt "padomju sociālistiskā republika", tāpēc saīsinājumu LPSR vēlāk pierakstīja kāds iztapīgs ierēdnis.

"Pēterbaznīcas gaili arī bišku remontējām, jo tas negrozījās – zibens bija iespēris," stāsta Pēters Koroļs. Pēterbaznīcas gailis esot smagāks un lielāks nekā Rīgas Doma. Arī mehānisms atšķirīgs. Pēters prot visu – uztaisīt un restaurēt kāpņu margas, sarežģītus dekorus, patvārus un pat dāmām nagus apzeltīt. Viņš paķer smalku zelta plāksnīti un paberzē ar to manus pirkstus. Nu es spīdu tāpat kā Rīgas Doma gailis! "Še, kad uzlakosi nagus, nenožuvušiem uzliec drusku virsū, tad labāk turēsies," viņš žigli iespiež man saujā spožo papīrīti. "Lai gailis viegli griežas! Lai nekas viņu netraucē," atvadoties saka meistars. ■

FOTO: NO PĒTERA KOROĻA PERSONĪGĀ ARHĪVA